

Iz prakse za prakso

UDK 091:686.1.02

Nekaj detajlov o vezavah srednjeveških rokopisov iz nekdanje Auerspergove ljubljanske knjižnice*

NATAŠA GOLOB

Iskanje in popisovanje srednjeveških rokopisov iz slovenskih krajev, ki so dobili svoje prebivališče v zbirkah v tujini, me včasih napoti v oddaljene kraje. Nagrada Hansa Petra Krausa, ki jo podeljuje Univerza Yale, me je privedla v tamkajšnjo The Beinecke Rare Book and Manuscript Library, za katero sem vedela, da hrani šest kodeksov iz ljubljanske knjižnice grofa Wolfganga Engelberta Auersperga, za nameček pa sem v tamkajšnji zbirki našla še en kodeks iz 15. stoletja iz Pirana. V Zborniku za umetnostno zgodovino je Lisa Fagin Davis objavila članek o Auerspergovi knjižnici, ki je bila v Ljubljani sredi 17. stoletja, in popis tistih kodeksov iz te zbirke, ki so sedaj v The Beinecke Library,¹ zapis o piranskem kodeksu – ki je med drugim zgodnji primer nove italijanske vezave s platnicami iz papirnih zlepkov – sem v isti reviji objavila leto dni pozneje tudi sama.²

Dosedanje srečevanje z rokopisi me je naučilo, da je v rokopisni zbirki vselej premalo časa, da bi lahko končala delo, a tudi to, da sodobna tehnologija omogoča brskanje za nekaterimi odgovori tudi pozneje: tako si na primer glede identifikacije besedila pogosto lahko pridem na jasno šele čez čas, zunaj rokopisne zbirke lahko razrešujem nekatera paleografska in umetnostnozgodovinska vprašanja, vendar pa brez rokopisa pred seboj ni mogoče govoriti o pisnih nosilcih in pisanih medijih, razvozlati sestave leg, dokumentirati vodnih znakov in spoznati značaja vezave. Na obe strani tehtnice bi seveda lahko položila še kakšen detajl.

Vezave srednjeveških kodeksov so bile do nedavnega izločene iz raziskovalnega pogleda in

razvoj medievistike je v zadnjih desetletjih sprožil veliko posamičnih raziskav in evidenc: te ugotovitve o strukturah, oblikah, materialih vezav iz posameznih zbirk ali o posameznih objektih bo treba sestaviti v vseevropsko mrežo, če bomo hoteli po tej pokrajini srednjeveške kulture dovolj sproščeno potovati in prepoznavati vsa sporočila, ki jih posredujejo prav vezave. Vemo, da so podatki, ki jih lahko dobimo iz analize vezav, zares mnogovrstni: poleg (bolj ali manj razvidne) informacije o uporabljenih, več stoletij starih materialih, so v vezavah zapisani tehnološka raven tistega časa in okolja, znanje knjigoveza, zahteve naročnika, namen in razlog za specifične tipe in kakovosti vezav, estetski razmisleki, zgodovina kodeksa, prehajanje med lastniki, pripadnost različnih kodeksov neki, v preteklosti razbiti knjižnici oziroma zbirki, v vezavah najdemo kot makulature vključene fragmente starejših rokopisov, ki so pričevanja o obstoju svoje čase celine (!) rokopisa, iz ohranjenosti vezave oziroma celotnega kodeksa pa izvemo kakšno podrobnost o tem, kako se je rokopisu godilo v preteklosti in sedanjosti.

V omenjenem članku se Lisa Fagin Davis ni podrobneje ustavljala ob vezavah kodeksov iz Auerspergove zbirke, saj jo je predvsem zanimala zgodovina knjižnice, o teh rokopisih je pozneje pisala le še Iris Müller, ki pa se je osredotočila na analizo basni Ulricha von Pottensteina v Ms 653.³ Treba je reči, da so vezave teh rokopisov lahko posebej zanimive za nas, za slovensko medievistiko, ker dopolnjujejo nabor obstoječih podatkov. Seveda se takšno zanimanje za vezave lahko razmahne šele potem, ko je kot opora na razpolago pionirska raziskava in temeljna publikacija: v našem prostoru je to vlogo dobila knjiga Jedert Vodopivec.⁴ Dokumentacijski popis vseh sedaj znanih in dosegljivih srednjeveških tako imenovanih trdih vezav v slovenskih zbirkah bo prav gotovo ostal referenčen za vse nadaljnje raziskave, pa tudi izobli-

* Zaradi konservatorskih razlogov nisem smela sneti grafitnih odtisov dekorativnih pečatnikov pri Ms 653, pri drugih kodeksih pa se je risba pokazala za nazornejšo od dosegljivih posnetkov.

¹ Lisa Fagin Davis, Wolfgang Engelbert pl. Auersperg, bibliofil 17. stoletja, v: Zbornik za umetnostno zgodovino, s. n. XXXV / 1999, str. 193–213.

² Nataša Golob, Srednjeveški rokopisi in fragmenti iz slovenskih provenienc v tujini (3). Iluminirani rokopis o vzreji konj iz Pirana, v: Zbornik za umetnostno zgodovino, s. n. XXXVI / 2000, str. 177–192.

³ Iris Müller, The Illustrations of Cyrill's Fables in Yale Ms 653, v: Codices manuscripti, Mai 2000 / Heft 30, str. 19–26.

⁴ Jedert Vodopivec, Vezave srednjeveških rokopisov. Strukturne prvine in njihov razvoj, Ljubljana 2001.

kovana in obrazložena terminologija je ustvarila pregleden sistem poimenovanj vseh prvin pri že omenjenih trdih knjižnih vezavah. Ker vem, da so tako imenovane mehke vezave že v zornem polju J. Vodopivec, bo raziskovalno nadaljevanje zaokrožilo še vedenje o posebnostih teh srednjeveških izdelkov.

Kot je véliki Jean Vezin⁵ dejal, so tovrstne študije na videz skromne, a pomembne, ker je mnogo avtentičnih vezav uničenih tudi zaradi marsikaterega nespametnega in nerodnega restavratorskega posega – da drugih nesreč sploh ne naštevamo. Auerspergovski rokopisi so – vsaj tisti, kar jih poznam iz dunajske, graške in omenjene ameriške zbirke – praviloma ohranili svojo srednjeveško vezavo in se izognili največji nevarnosti tistega časa, to je modni muhi 17. in 18. stoletja, ko je bilo malone samoumevno, da so starejše knjižne primerke v plemiških (in samostanskih) knjižnicah prevezali. S takimi posegi so – v letih blaginje – ustregli želji, da bi vse knjige dobile enotno zunanjo podobo, pri tem pa smo za vselej izgubili stare vezave.

Vsi Auerspergovski kodeksi, hranjeni v okviru rokopisne zbirke univerze Yale, so zdravi in so hranjeni v prvovrstnih razmerah. Vsega skupaj jih je osem in imajo zaporedne signature Beinecke Library Ms 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655 in 656. V njih so številni lastniški zaznamki in razen rokopisa št. 649 imajo vsi tudi Auerspergove ekslibrise, ki so datirani z letnicami 1655 in 1656, ko so bili vpisani v katalog. Ti rokopisi so različno vezani, le en kodeks je nastal za življenja W. E. Auersperga, vsi drugi so starejši, kar kaže na to, da jih je najbrž v dobršni meri prevzel iz domače, turjaške knjižnice, ki je nastajala nekaj stoletij, nedvomno pa je kakšen srednjeveški kodeks tudi dokupil. Opozoriti velja, da gre zgolj za tekstovno zanimive kodekse in ne za rokopise, ki bi se postavljali s slikarskim okrasom. Vezave teh kodeksov, ki so izdelki različnih delavnic, želim na kratko popisati.

Ms 649 ima mehko vezavo. Zunanje dimenzije kodeksa so 221 x 145, hrbet je debel 40 mm, pri čemer je hrbtna platnica precej večja od knjižnega bloka, ker sega preklap približno do sredine sprednje platnice, njen je rob neraven. Platnice so sestavljene iz treh neenakih kosov pergamenta, ki so sešiti z značilnimi dolgimi šivi. Ves pergament je enake kakovosti: to je prenapet pergament, ki je zaradi starosti tako otrdel, da preklopa ni mogoče razviti in s tem natančno izmeriti. Kodeks bi moral imeti šestnajst (papirnih) leg, sedaj manjkata prvi dve legi prvega besedila in prvi dve legi drugega besedila. Vse lege imajo sredinske talone. Ker so pri talonih kar se da varčevali, je težko reči kaj več, kot da gre za

talone, zrezane iz folijev dveh rokopisov: eden je pripadal 13. ali zgodnjemu 14. stoletju (in gre za neprepoznano sholastično besedilo), drugi pa je iz 12. stoletja. Na njem so napisani napevi v nediatematskih nevmah s spremnim besedilom. Na tem mestu velja opozoriti, da je podobnost s fragmenti, uporabljenimi za talone v kodeksu 654, prav presenetljiva (pri obojih talonih se ujema kakovost pergamenta, obakrat je tinta svetlorjave barve, zdi se, da imamo opraviti z isto pisavo, glasbeni del je zapisan v enakem tipu nevm, ki so – širše gledano – v osnovi sankt-gallenke).

Obe platnici sta bili na notranji strani pozneje polepljeni s papirnimi makulaturami: na sprednji so le še ostanki papirja, ki razkrivajo, da so notranjo stran platnice sprva uporabili za različne pripise, med drugim preberemo ime "Chonradu", kar je del kazala, zaznamovanega po srednjeveškem načinu; v kodeksu so med drugim tudi nedeljske pridige Conrada de Waldhausna. Na hrbtni platnici je papir še vedno prilepljen, a ob pridvignjenih in začelnjenih robovih je videti delce pripisov.

Na hrbtu razberemo, da so kodeks šivali v tipičnem načinu 15. stoletja, tako da so podložili dva kosa debelega (temnorjavega) usnja, ki preprečujeta (lanenim) nitim, da bi se zajedle v tenek pergament na hrbtu (risba 1).

Vodni znaki so slabo vidni (zvon sodi po tipu v konec 14. stoletja); paleografsko bi kodeks datirali v zadnjo tretjino 14. stoletja in vezava najbrž ni dosti poznejša.

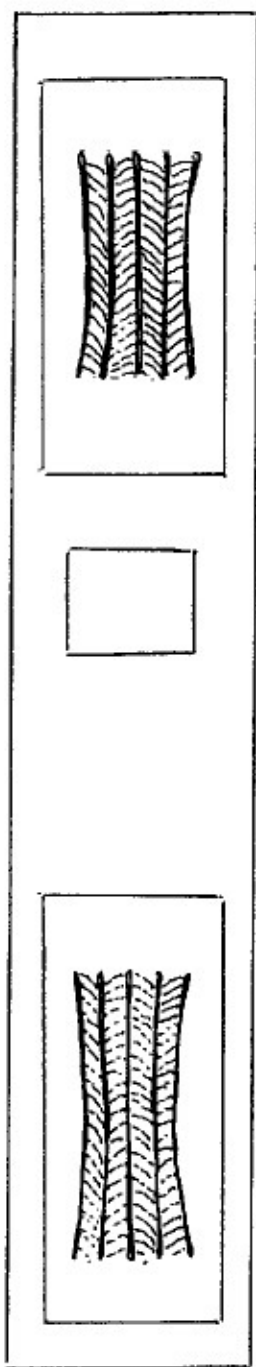
Ms 650 (z zunanjimi dimenzijami 287 x 220 in 43 mm) ima prav tako mehko vezavo iz več kosov pergamenta, le da sta platnici iz dveh slojev pergamenta.⁶ Vsi kosi uporabljenih (listinskih) pergamentov so zelo obdršani, pisave pa so različne – gre za 14. in 15. stoletje. Listine so pisane v nemščini in latinščini, besedila pa so delno ali v celoti prekrita z drugo listino ali z zavihki, ki so robove platnic okrepili.

Vseh štirinajst leg je iz papirja in v vsakem vezniku je pergamentni talon (pisava 14. stoletja). Hrbet je scelega okrepjen s kosom debelega črnorjavega usnja (283 x 40 mm), tako da je knjigovez lege sešil štirikrat z vodoravno potekajočo verižico, dvakrat je uporabil dvojno vertikalno povezavo, vozla pa je posebej podložil z dodatnim kosom usnja (risba 2).

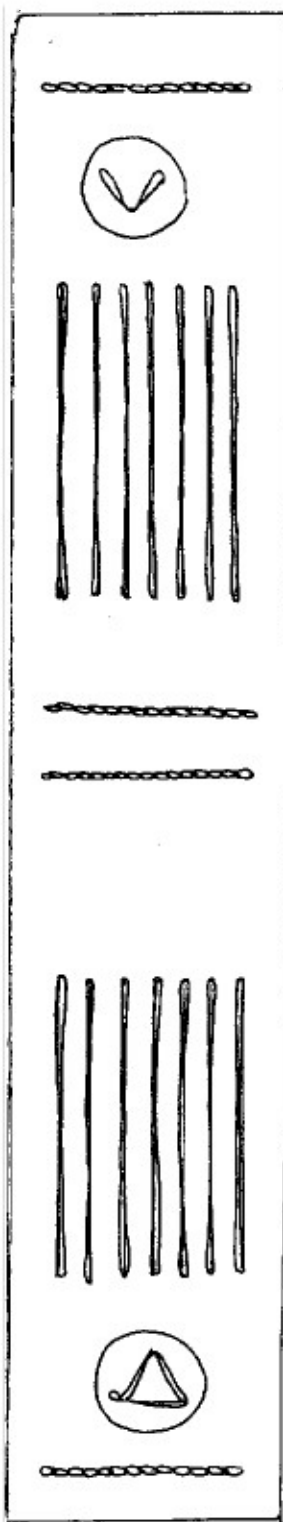
Vodni znaki razkrivajo različne papirnice (Benetke, Bologna itd.) s preloma 14. v 15. stoletje; prepis besedila smemo postaviti v čas okoli leta 1410, vezava pa najbrž ni dosti poznejša.

⁵ Jean Vezin je to zapisal v predgovoru h knjigi: Jean-Louis Alexandre & Claire Maître, *Catalogue des reliures médiévales conservées à la Bibliothèque Municipale d'Autun ainsi qu'à la société Éduenne*, Turnhout 1997, str. 11.

⁶ Čeprav gre za dva sloja pergamenta in se je tako zgodilo zaradi preproste želje, da bi bili platnici dovolj vzdržljivi, bi v tem primeru ne govorila o trdi vezavi, cf. Vodopivec, op. cit. str. 23. Vsi drugi elementi so značilni za mehke vezave, posebej tehnika šivanja in zunanje okrepitve hrbta.

Risba 1: Ms 649,
221 x 40 mm.

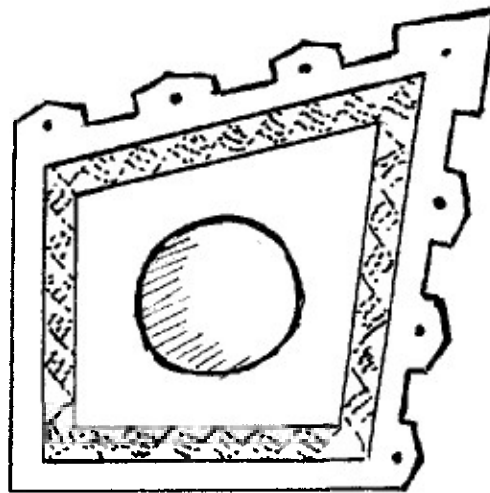
Risba 2: Ms 650,
287 x 43 mm.

Ms 651 je italijansko delo, poleg tega pa (kako značilno!) vsebuje Cicerove in Boecove spise. Gre za trdo vezavo, pri čemer so zunanje dimenzije 218 x 145 mm, debelina knjižnega bloka je 36 mm, dodati pa je treba še debelino deščic – vsaka je debela 8 mm in zatorej je de-

belina hrbta približno 53 mm. Deščici imata na vseh štirih straneh posnete robove; prevlečeni sta z belim galunskim usnjem. Sprednja platnica je odpadla, tako da je razkrit kos nepopisanega pergamenta, ki je polepljen prek veznikov. Knjižni blok je šivan z nebeljeno laneno nitjo prek treh dvojnih vezic iz temnorjavega usnja, ohranjena sta oba kapitala. Na notranji strani prevleke je ob vsakem kapitalu 24 mm širok pergamentni trak, ki je prišit z dolgimi šivi.

Zapirala so značilno italijanska po načelu "od zgoraj navzdol": gre za dva usnjena trakova, ki prek zgornje in spodnje obreze povezujejo kodeks, tako da sta trakova pritrjena na sprednji platnici in njuna trna, zatiča sta na hrbtni platnici. Trakova se nista ohranila, ostali so le žeblički na sprednji platnici in trna na hrbtni. Spojna folija sta iz finega kozjega pergamenta; vsak je samostojno uvezan pred prvo lego oziroma za zadnjo lego in blizu veznika odrezan, oba sta bila nalepljena na platnico, a sprednji spojni folij je sedaj prost. Knjižni blok je iz štirinajstih papirnih leg in v vseh legah (razen v 4., kjer talona ni) so taloni iz nepopisanega pergamenta.

Vodni znaki so težko ugotovljivi, ker so zvečine v veznikih; vsi pa pripadajo italijanskim papirnicam (Verona, Benetke, Menabbia, Fabriano, Fana pri Milanu, Treviso pri Benetkah) in so iz prvega desetletja 15. stoletja. Prepis besedila bi lahko datirali okoli leta 1410, vezava pa je mogoče malo poznejša.

Risba 3: Ms 652, vogalnik.

Ms 652 ima trdo vezavo s prvinami, značilnimi za avstrijsko-nemški kulturni prostor. Zunanje dimenzije kodeksa so 216 x 145 mm, knjižni blok je debel približno 20 mm, 8 mm debeli deščici sta za platnici, tako da je ob (ravnem) hrbtu debelina kodeksa 45 mm. Platnici segata za nekaj milimetrov čez knjižni blok (211 x 141 mm), ki je vezan s tremi dvojnimi vezicami – lahko jih vidimo skozi razpoko na hrbtu. Tem-

norjavo usnje, ki je uporabljeno za prevleko, je otrdelo in na hrbtu je vzdolžno napokano, vidimo tudi spodnji kapital, ker manjka usnje.

Platnici sta zavarovani z vogalniki (risba 3; na sprednji platnici manjka vogalnik levo spodaj) in sredinskimi rozetami, ki so značilni obrtni izdelki alpskega območja. Na sprednji platnici sta dve zatični ploščici, ker so kodeks zapirali z dvema trakovima, ki sta ohranjena, vendar ima le spodnji kovinsko glavo z zanko.

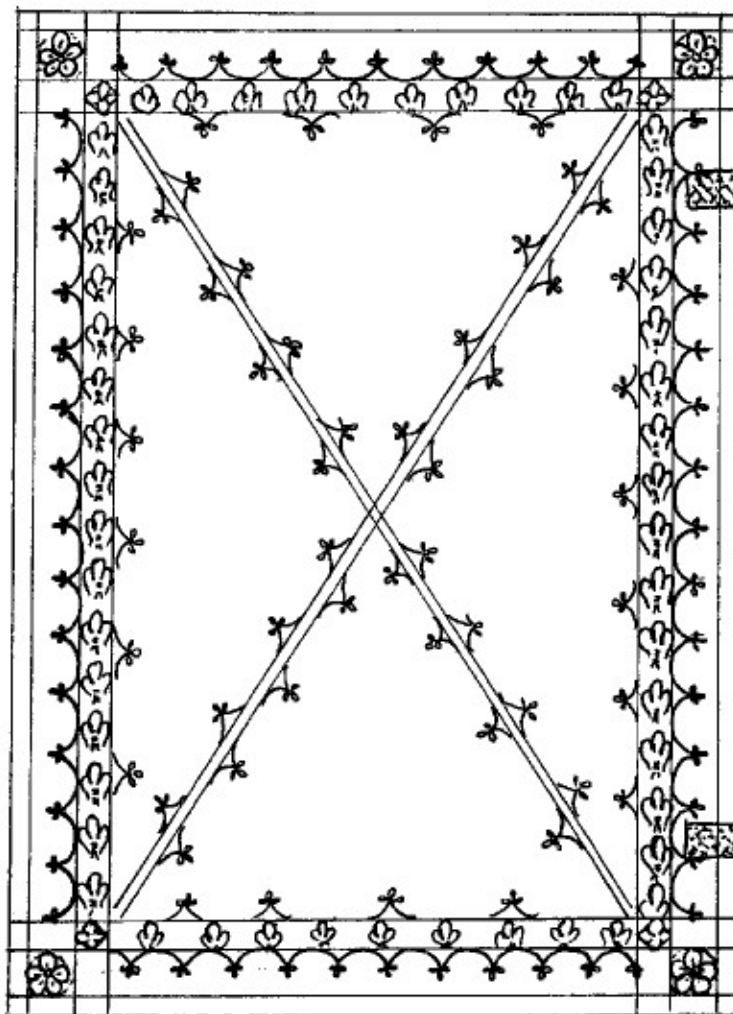
Vodni znaki v papirju pripadajo različnim papirnicam (Graz, Udine/Videm, Fabriano) v letih okoli 1460-1465; prepis besedila in vezava sta sočasna in sodita v leta okoli 1465 ali malo pozneje.

Ms 653 ima trdo vezavo, dekorativno okrašeno s slepimi pečatniki. Zunanje dimenzije kodeksa so 300 x 214 mm, knjižni blok je debel približno 52 mm, z lesenima platnicama vred je kodeks ob hrbtu debel približno 72 mm; platnici sta malo večji od knjižnega bloka (292 x 211 mm). Knjižni blok je povezan s platnicami prek treh dvojnih vezic iz konoplje, tako da so iz-

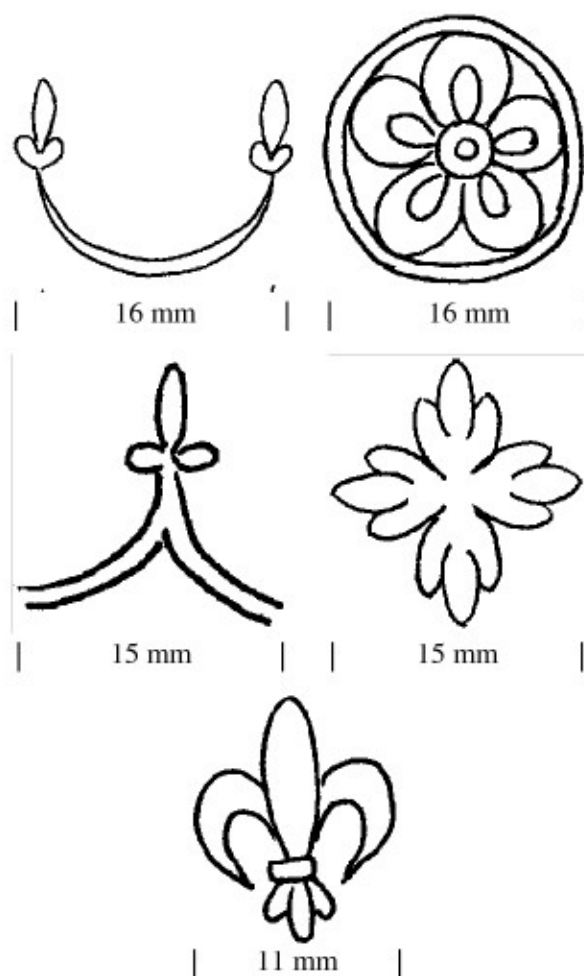
bokline razdelile površino hrbta na štiri polja. Rjavo usnje, ki je uporabljeno za prevleko, je ob stiku hrbtne platnice s skoraj ravnim hrbtom napokano. Kodeks ni imel kovinskih ščitnikov, zapiral pa se je z dvema trakovima. Ohranjen je le eden: pritrjena sta bila na hrbtni platnici s kovinsko ploščico, trakova sta imela kovinsko glavo z zanko, ki se je zataknila v špranjo zatične ploščice na samem robu platnice.

Okras s slepimi pečatniki je identičen na sprednji in hrbtni platnici (risba 4). Poleg slepo liniranih okvirjev je knjigovez uporabil pet pečatnikov, katerih vzorce sem poimenovala (dokler ne bomo imeli ustaljene terminologije za slepe pečatnike): veliki lok, mali lok, petlistna roža, lilija in četverolist (risba 5 a – e). Notranji zavihki in robovi platnic niso okrašeni, na platnicah pa si vzorci sledijo:

- okvir iz dveh vzporednih črt;
- v vogale so postavljene petlistne rože, med njimi teče trak iz medsebojno povezanih velikih lokov (13 po višini in 9 po širini), ki s trilistnim vrhom gledajo navzven;

Risba 4: Ms 653, sprednja platnica, 300 x 214 mm.

Risba 5 a-e: Ms 653.

- okvir iz dveh vzporednih črt, ki se nasloni na prejšnji okvir;

- v vogalnih kvadratih so "na konico" postavljeni četverolisti, med njimi so "na konico" postavljene lilije, vselej s cvetom navzgor (16 po višini in 9 po širini);

- sledita dvakrat po dve vzporedni črti;

- sredinski pravokotnik je razdeljen z dvojno potekajočima diagonalama, ob notranji strani okvirja in ob diagonalah so odtisnjeni med seboj ločeni pečatniki z vzorcem malih lokov (6 po višini, 4 po širini, 8 ob vsaki strani diagonale).

Z enakim pečatnikom velikega loka je okrašen hrbet: zaradi treh dvojnih vezic so nastala štiri polja, vsako polje je po sredini razdeljeno z vodoravno potekajočo črto, nad njo in pod njo so po trije, vsaksebi obrnjeni veliki loki.

Kodeks je nekoliko pomanjkljiv, šteje 262 folijev in ima nadvse zapleteno sestavo leg, vendar so v vseh sredinski taloni iz nepopisanega pergamenta.⁷

⁷ To sem posebej natančno preverila in zato navedbe L. Fagin Davis niso točne; nepopisanega pergamenta pa nisem sposobna datirati.

Vodni znaki v papirju pripadajo različnim papirnicam (Regensburg, Sentandraž v Labotski dolini, Wiener Neustadt itd.) iz let okoli 1455-1460; prepis besedila in vezava sta sočasna, ok. 1455-1460.

Ms 654 ima trdo vezavo v belo galunsko usnje prek lesenih deščic. Dimenzije platnic so 305 x 222 mm in s tem so nekoliko večje od knjižnega bloka (291 x 220 mm), ki je debel 34 mm. Ker so deščice debele približno 13 mm, je debelina kodeksa ob hrbtu približno 65 mm. Deščici se ob hrbišču sorazmerno naglo zaoblita, robovi na preostalih treh straneh pa so počasi (18 mm!) posneti. Ohranjena sta oba kapitala. Belo galunsko usnje je precej obdrzano, na hrbtni platnici je zašito (še pred vezavo). Z dvojnimi slepimi črtami, ki potekajo diagonalno, je vsaka platnica razdeljena v več geometrijskih polj. Trak z zapiralom, ki je bil pritrjen sredi hrbtnne platnice, je odtrgan, na sprednji platnici je ostala poškodba, ki je nastala zaradi rjavenja kovinskega trna. Taloni so iz fragmentov glasbenega rokopisa, za katerega L. Fagin Davis pravi, da gre za antifonar, ki je tirolsko delo 12. stoletja.⁸ Vsekakor gre za nediastematske nevme iz poznega 12. stoletja, ker so edine besede, ki so vidne (...*gaudium magnum quod erit...*), pisane v ožanih črkah poševno-ovalnega sloga. Pisano je v svetlorjavi tinti, nevme in črke so nadvse podobne fragmentom za talone v Ms 649. Sprva sem mislila, da je ta vezava delo istega knjigoveza, ki je zvezal Ms 649, vendar je podobnost med taloni v obeh rokopisih prešibko dokazilo za tako domnevo.

Vodni znaki kažejo na različne papirnice, vendar vodnega znaka z enorogom ne morem identificirati, ker je v vezniku (drugi so: Ravenna 1462, Bassano 1460, Udine oz. San Daniele del Friuli 1452 oz. 1454 in 1458). Prepis in vezavo bi lahko postavili v čas okoli 1458-1465.

Kot Ms 655 sta evidentirana dva "zvežčiča", ki pa sta samostojni knjižni enoti, vsaka s svojo nekoliko različno naslovnico. Gre za besedila s praktičnimi matematičnimi navodili, zvežčiča pa sta sekundarno označena z "A" in "B", vendar manjka vsaj še zvezek "C".⁹ Kopist oziroma avtor je vseskozi isti, to je Zuan Battista da Cortona da Udene, torej iz Udin, Vidma, ki se je podpisal osemkrat, svoje delo pa je tudi datiral 2. novembra 1574.¹⁰

Gre za papir, najbrž severnoitalijanske izdelave (Trento ali Udine/Videm ok. 1563-1572). Oba zvezka imata enake zunanje mere, 198 x 145 mm. Ms 655/A ima 20 listov in je – kot ena sama lega – decenij, Ms 655/B pa ima šestnajst listov

⁸ Lisa Fagin Davis, op. cit. str. 211: v definicijo "tirolskega dela" in značilnosti tega časa se drznem spuščati.

⁹ Na vrhnjem robu 16. strani zvezka B je začetek naslova "Ragione per". V celoti se je naslov glasil "Ragione per numero sei", ker so že zapisani primeri množenja s številom 6.

¹⁰ Ms 655 /B, 1v: "...in Udene a commune utilita 1574 // 2 // Nou[embre].

in je oktonij. Zunanji bifolij je vsakič prevzel vlogo naslovnice, saj "hrbtne platnice" ni: to je tako imenovana "gola" vezava. Naslovnica na Ms 655/A je torej fol. 1r in je oblikovana kot standardna naslovnica: okvir iz dvojne črte, sledi valovnica, spet okvir iz dvojne črte, v sredinskem polju sta grb in posvetilo. Na Ms 655/B pa je dolgo vsebinsko kazalo v kaligrafiji zadnje tretjine 16. stoletja.¹¹

Ms 656 se tudi nanaša na uporabno matematiko, ki se je na fol. 26v podpisal "Io Batt[ist]a Conti Milanese". To je pozno delo, najbrž iz 17. stoletja, ker je tudi vodni znak skupine Marije in angela oznanjenja, dovolj značilen za papirnice v Bologni, Rimu in Firencah ok. 1630-1640.¹² Kodeks ima humanistično vezavo, pri čemer so zunanje dimenzije 215 x 160 mm, hrbet meri približno 10 mm. Gre za pergamentno prevleko čez tenek karton.

Mehke vezave, mislim izključno na srednjeveške tja do sredine 15. stoletja, je sedaj nekoliko težje "uloviti" v sistematiko, ki bi predstavila ključne tipe, njihova časovna in regionalna izhodišča, razvoj in medsebojno vplivanje ter seveda strukture. Treba je priznati, da so te sprva nadvse pogoste vezave danes bolj redke kot tako imenovane trde vezave. Mehke vezave so sedaj posebnost sredi vesolja srednjeveške knjige, ker so bile pač manj trpežne in so zaradi tega tudi poškodbe knjižnega bloka precej pogostejše in so jih hitreje zavrgli. Zlahka si predstavljamo, da so bile knjige, ki naj bi dobile

svoje stalno mesto v cerkvah, samostanih in na dvorih, takoj povezane med leseni deščici. Mehke vezave, pri katerih so platnice naredili iz kosa (ali več kosov) usnja, pergamenta, blaga ali papirja in jim platnic niso okrepili s čvrstim jedrom, pa so bile namenjene knjigam, ki so jih pogosto prenašali (zato imajo velikokrat platnice na preklop), saj so bile dosti lažje. Takšne so morale biti knjige s šolskimi in študijskimi besedili, knjige z dokumentarnimi popisi, ki so jih redkeje uporabljali (npr. davčne knjige, knjige porok, pokopov itd.), knjige s praktičnimi navodili (npr. koledarji, zbirke zdravilskih nasvetov itd.), kar prav dobro ugotavljamo tudi pri Auerpergovih knjigah z mehкими vezavami. Ms 655 in 656 sta matematična priročnika, v Ms 649 so zapisane nedeljske pridige, namenjene zasebni kontemplaciji in moralni vzgoji, v Ms 650 so zbrana številna "priročna" besedila: zemljepisna imena, slovar medicinskih izrazov, astrološka razprava, povzetki iz etimologij Izidorja Seviljskega, malce "svetovne zgodovine", astronomski razpravi, pa glagolska abeceda itd. – Na drugi strani pa so v trde platnice vezana besedila Cicerona in Boeca, horarij in Marijino življenje, Summa canonica itd. Seveda ne smemo togo jemati misli, da so besedila, ki naj bi imela večjo in "večno" veljavo, vselej vezali v trde platnice, vendar pa se ob primerjanju večjega števila srednjeveških kodeksov pokaže, da je med tipom vezave in vsebino obstajala soodvisnost.

¹¹ Ms 655 / B, 1r: Qui comincia in nouo, et utilissimo libro / di abbaco composto per mi zua[n] batt[ist]a / Cortona di Udene con il quale / te insegna a fare ogni sorte di ragio / ne per praticata etiam per la / Regola del 3. il qual libro ogni / uno da si steso pose imparare con / molta facilità senza ontare (sic!) per / mano di maestro pure che si habbi in pocho di principio.

¹² Na podlagi primerjav v: Edward Heawood, Watermark. Mainly of the 17th and 18th Centuries, Hilversum (Holland) MCML, št. 1350-1352.